

Із чужих літератур.

(Нові сили в сучасній літературі. І. Ада Негрі).

„Кінець девятнадцятого віку визначається упадком штуки. Практичні змагання пануючих верств, що довели до величкого технічного поступу і поступений зріст демократії, вбили красу і затерли в сучаснім чоловіці саму потребу одушевляти ся красою. „Захланна юрба“ зі своїми „жолудковими ідеями“ та нівелюючими змаганнями грозить затоптати на віки сам корінь ніжного дерева штуки. Поезія, „свята мова богів“, не може бути зрозуміла та цікава для тих, що перед усім дбають про те, аби наситити ся. Геній по природі своїй аристократ та індивідуаліст, а сучасні народи глумлять ся із аристократії та пильнують зробити кінець анархії одиниці“. Подібні фрази проголошують у наших часах спеціялісти-естетики (а також і профани) так рішучо, немов би се розуміло ся само собою і не потребувало справжніх доказів. Але як раз факти далеко не все дають підставу для таких загальних песимістичних висновків. Навпаки багато прояв у обсягу штуки немов би говорять, що ми переживаємо початок нового відродження творчих сил у європейських народів. Коли звісні спеціяльні умови понизили дійсно рівень літератури в Росії, коли французька штука все ще не може побороти тяжкої хвороби — відокремлення від живих людських інтересів, то иньші краї показують не таку то дуже безвідрадную картину. В Скандинавії, в Англії, в Німеччині, в Італії, в Іспанії появляють ся віддільні одиниці або цілі гурти письменників, що серед низького доси рівня літературних талантів відрізняють ся мов прудкі і несподівані під-

скоки в гору. І коли ми, сучасні, не зважуємося нікого із цього молодого покоління назвати великим, то не знати ще, що скажуть на се наші може й недалекі нащадки, які зможуть історичною міркою мірити те, що ми оцінюємо часто під впливом пересудів, пережитих шкіл та перестарілих поглядів.

В хвилі, коли доживає свого віку один літературний період, коли історичні умови вимагають від штуки чогось нового, буває часто, що одалік від утертих дорі, одалік від згуртованих партій, котерий та шкіл, на дівоchim ґрунті нерушених традиціями суспільних верств виростають свіжі, оригінальні таланти, що довго потім видають ся загадкою історикам, бо вони не знають, до якої із прийнятих рубрик записати їх. Коли в 1794 р. стято на гільотині в Парижі уміркованого монархіста Андре Шенé, ніхто не гадав, що за двадцять п'ять років його будуть уважати одним із першорядних поетів Франції. Він стояв ще до того осторонь від пануючих у той час літературних таборів і так не високо сам цинив свої твори, що прийшло ся їх віднаходити, як недавно віднайшли грецького поета Бакхїлїда. Він так мало силкував ся пристати до якого будь нап'яму, що питанє про його належність до класиків чи до романтиків ще й доси викликає гарячі суперечки. Таким самим, на око випадковим метеором, правда без порівнян'я більшого розміру, був Лермонтов у Росії в початках 40-их років у часі тодішнього суспільного та літературного руху. Байронїзм, реалїзм, чисто народній елемент зілляли ся в його поезії у якусь нечувану гармонію; його велитенська постать зійшла в могилу і ніхто не зрозумів її, не відгадав... вона не лишила по собі наслідників ані навіть прихильників.

В наших часах появили ся майже рівночасно в Лємбардії та в східній Прусії дві виднійші поетичні індивідуальности, дивним випадком жінки, для яких дарма шукати якихось утертих етикеток. До самого того дня, коли несподівано для себе самих нараз поробили ся славними, обі вони не думали про те, що їх вірші можуть заняти якесь визначне становище в літературі; вони писали те, що диктувало їм переповнене чутом серце, писали так, як їм Бог поклав на думу, не дбаючи про теорію та історію письменства, не відаючи нічого, що писало ся давнійше і що пишеть ся довкола них. Ада Негрі та Йоганна Амброзіус мають так багато спільних рисів і такі характерні контрасти, їх літературна доля така схожа, що критик почуває поневолі охоту роздивляти їх

творчість паралельно, порівнювати їх та протиставити одну одній. Але така симетрія має також у собі дещо небезпечно, задля неї ніколи не накручують факти та переборшують у схожості. Тому то ми поспробуємо змалювати сі дві письменнички окремо одну від одної. Схожості та різниці зарисують ся, надіємось, самі собою.

I. Ада Негрі.

В уяві мешканців понурих рівнин північної Європи Італія малюється все обіцяною землею артистів усілякого рода. Синє небо і синє море, лагідні обриси гір, що тонуть у повітряній далечі; мальовничі, віковічні міста, в яких сірий мармур старинних руїн чергується з чудовими палатами та церквами в стилі ренесансовім — мадонни Рафаеля, Венери Тіціана, веселі оповідання Боккачія, любовна поезія Петрарки, палка і безжурна раса, співуча і прегарна навіть у жебрацькій лахмітці — се такі образи, яких цілість складається на зміст милозвучного слова: Італія. Правда, воно нагадує і інші, більше похмурі картини: „Пекло“ Данта, „Страшний Суд“ Мікеля Анджели, костир Джордана Бруно, „E pur si muove“ Галілея, нарешті геройські часи 48-го року і величній образ Гарібальді — але і у всіх тих драматичних епізодах і особах кілько-ж то краси і величі! Думка ледви мириться з тим, що в тім щасливім краю, до якого від доісторичних часів аж до нашого віку тисли ся народи півночі спивати солодкі вина та кохати ся з красунями жінками, може існувати така холодна проза, як і у нас, що й там

бідні схнуть, терплять, ридають,
І там земля не кров їх, сльози й піт,
А хліб дає не їм...

В часописах появляються де-коли короткі, сухі, бачить ся взяті з третіх рук записки то про аграрні непорядки в Сицилії, то про грізні людові бунти по містах північної Італії. Потім ідуть урядові заяви італійських міністерств, що „спокій, нарушений під впливом ворожих бунтівників, привернено в цілім краю“, і легковірний читач часописний радо вертається до тих на швидко змалюваних картин, що любо пестять його уяву.

Але дійсне життя всюди складається з нудних та тяжких дрібниць. Той сам вродливий та співучий італійський народ при-

неволений працювати аж до знесиля, аби заробити собі на свої клясичні маккароні, а для багатьох і сама спроможність працювати в поті чола являєть ся лише далекою, неосяжною мрією. І власне з сего невеселого боку познайомила ся з житєм вразлива дівчинка, донька безземельного сільського наймита, що вмер у шпиталі, і фабричної зарібниці, що не зазнала відпочинку, аби лише прогудувати себе з дітиною, а потім допомогти своїй обожаній донечці скінчити школу. В глухім, маленькім льомбардськім місточку (Льоді) із рівнинною природою, з крайне вбогим засобом просвітних і піднеслих вражінь, сірі будні соціяльної прози мусіли часто затемнювати яркий лазур італійського неба та піддавали сумні теми для перших творчих поривів молодой поетки. Найкращі роки ранньої молодости не принесли також радісніших думок. Ада Негрі не зазнала ані духового товаришування з розвиненими ровесниками, ані осявіжаччої стичности з живою громадською думкою, ані навіть безжурних радощів сальонової панночки. Та сама важка конечніссь заробляти власними руками на кусник хліба приневолила її покинути одиноку, близьку людину — матір, і поселити ся в характері сільської учительки в маленькім місточку Мотта-Вісконті, недалеко Міляна. І знов довкола тяжка, невпинна праця, злидні та горе. Все се молода учителька не лише бачить очима і чутливим серцем, але й переживає сама, віддаючи більшу частину свого скупого зарібку підтоптаній та хорій матери. Зверхні умови її життя більше ніж скромні. Одна італійська письменницка (Софія Бізі-Альбіні), що забажала познайомити ся з талановитою, нікому не зноюю дівчиною, описує дуже понурими фарбами її окруженє. Правда, Ада Негрі була глибоко обиджена тим, що звертають увагу публіки на дрібниці з її життя і протестувала горячо проти прибільшування тих понурих деталів. Але сей протест треба приписати врозумілому почуттю гордості, що вважало соромним та прикрим викликувати у людей співчутє. І коли навіть деякі дрібниці в малюнку Софії Бізі-Альбіні не відповідали дійсности, то загальне тло образа було цілком вірне. В одній своїй вірші Ада Негрі змальовує сама картину з життя бідної, одинокої учительки. З усього видно, що за модельом, із якого схоплена ся невесела картина, недалеко було ходити. З певним себе, терпеливим спокоєм, із незломною працею і любовю ся учителька підготовлює для будущини чужих дітей і вчить їх безпристрасним, повільним голосом. В своїй кімнаті, холодній як мо-

гила, де помумя ентузіязму не розігріє ніколи невідомої, гіркої нужди, де ніколи не заблимає молодість, вона умре коли-будь радісним сном, одинока, із утомленою ніжністю на лиці. І на холодних, посинілих устах замре враз із нею останнє слово її верзіння: „Діти, діти... уважайте!“...

Такий меланхолійний, зрезигнований настрій мало коли лучається у Ади Негрі. Її енергійний темперамент повний любови, її „feroce nostalgia di sole“, її двацять років заставляють її гордо виступати до бою з долею „Я хочу, хочу жити — каже вона — хочу мати вічно двацять років, хочу доторкнутися в своїм леті всіх сфер, хочу сьміятися, радуватися, любити“... „В честь мускулів і чуття, в честь праці, в честь думки, що бажає всевладної правди, в честь матерей, що кормлять грудьми, і підтопаних батьків, в честь тихої саможертви і гордих помилок, в честь сили генія і трепоту серця... співаю пісню необмежену, непогамовану, просту, сильну і вічну... Терпіти?... так терпіти і жити“... Отсе основний тон, пануючий акорд поезії Ади Негрі: замилювана в життю бадьорість, що не закриває очей на важкість житєвої боротьби, але волисть загинути в змаганню до ліпшої будущини, ніж жити в тяжких умовах сучасности. То про те ся боротьба була таки часто понад сили молодій дівчині в таких обставинах, у яких вона жила до недавнього часу, і инколи проявляється у неї зневіра не в правду і сьвятість мети, але в свої власні сили. З острахом вона старається заглушити голос, що відгукується в глибині її душі: „Ні, ніколи! — впевняє він; — чи-ж ти не знаєш, що йдеш серед ночі? Хто осьвітить твою дорогу? Спини ся, впадеш! Ти одинока, одинока, твоє тіло розбите втомою, і ніхто не вірить в тебе; ти не побідиш; чи-ж не знаєш, що йдеш серед ночі?“

Але сей пригноблений настрій ніколи не переходить у слабонервову плаксивість ані в любованє красою власних терпінь, як часто лучається у сучасних поетів. У кого доволі дійсних причин терпіння, тому не прийде до голови видумувати їх для того, аби явити ся в очах здивованої юрби непризнаним мучеником. У горю Ади Негрі нема нічого тайного, а все просте, реальне та правдиве, та про те, чи радше як раз наслідком того її елегії не в міру поетичнійші від мглистих стогонів непризнаних Манфредів про небувалі розчаровання, про мітичну боротьбу і сумнівні страждання самоти. Песимізм і мізантропія не мають ні-

чого спільного з лірикою Ади Негрі. Коли часом „пісня змішана з кров'ю застрягає в горлі“, коли її „могутнє мужество інколи мало не вмире“, то такі хвилини минають швидко: її молодість і горда воля знов беруть верх і вона відчуває ся потім сильною, „як дуб, що не гнеть ся від вітру“; знов „її пісні тремтять благодійною любов'ю до людей і річей“.

„Любов до людей і річей“, се не пуста фраза в устах сеї італійської дівчини. Як у справжньої дочки полудня, ся любов не меланхолійна та задумлива, але бурхлива, пристрасна, що не розуміє мук резигнації, не второпає аскетичної моралі. Любов до природи розростає ся до таких широких границь, що в неї як складова частина входить і романтична любов. Бажанє повного духового і фізичного щастя не видаєть ся їй нічим стидким і вона не боїть ся говорити про пориви своєї молодости з такою самою простою вірою в їх чистоту і законність, як і про своє розкошюванє красою мертвої природи. Поети співають так багато про свою любовну тугу, що читач часто перебігає зовсім байдужно їх гарненькі вислови. У Ади Негрі чуєть ся в таких випадках усе „ein Gelegenheitsgedicht“, як розумів се слово Гете і читач набирає певности, що тут покладено дійсно частинку живої душі, хвилину реального життя. Любов у Ади Негрі — природний витвір проміння цвітневого сонця, вона „тремтить у широких і вольнім подуві вітру, в ніжних і чистих пахощах першої фіялки“.

Чи ж таке явне бажанє особистого щастя, при несумнівних даних для побіди в умовах свободної конкуренції, може йти в парі з почутєм солідарности з покривдженими масами? Боротьба за існуванє звичайно доводить переможця до пересвідчення про право сильного: нехай кождий бореть ся за себе, і — *beati possidentes!* Доля поставила Аду Негрі в обставини, що не дали їй замкнути своє чутє в рамках особистого щастя. Її бажанє любови найпростійшою дорогою мусіло найти собі поживу в тих обездолеваних, яких вона стрічала довкола себе на кождім кроці. Хоч і яке прикре було їй власне існуванє, але бачучи людей, що ізза якихсь фатальних, незрозумілих для них причин іще нещасливійші, вона „відчуває своїм чутливим серцем гнет похибок цілого віку, грижу сумління і сором за цілий сьвіт“. Вона знає та розуміє всі чутя тих, що всіма своїми думками прямують до одної цілі — продати за марний кусник хліба всі сили свого організму. Вона належить з ними до одної і тої самої верстви людей, яким піт їх чола

забезпечує в найліпшій разі лише сьогоднішню днину, а завгрішню полишає важкою загадкою. Тому то „крізь тріумф сонця, крізь палкі гимни сьвіта“ причувають ся їй виразно „близькі і дальші томони стогнання“. Коли стріне на вулиці маленького обідранця, голодного та занедбаного, котрого в будучому неохбно жде робітницька блюза, а може й арештантський сіряк, вона хоче пригорнути його до своєї груди як брата, бо „вона жила також у нужді забута, вона така сама цвітка, що виросла між тернем, її мати була також у челядній, і їй також звисне горе“. Горожанські мотиви не навязані до її пісень з верху, не впливають із абстрактних принципів: вони являють ся результатом безпосередніх вражінь і не вбивають її поезії як рефлексійна ідеологія, але навпаки надають їй незвичайну силу і артистичне значінє. Її „попура пісня лунаючи уносить ся над уважною та поблідлою юрбою як ранений орел над ледником“. Се не пуста перехвалка. У всій історії лірики лише дуже небогато поетів уміло сполучити стілько енергії та краси в своїх піснях про людську долю: Шевченко та Шотляндець Борнс (Burns) та Американець Лонгфелло (Longfellow), більше мабуть і назвати нікого! Мудрі естети впевняли навіть, що соціальні теми пригожі для статистики і для вступних статей, але для артистичного оброблення не надають ся цілком. Нехай же вони пошукають в любовних віршах такого ліричного розмаху, такого широкого запалу, як у віршах Ади Негрі, де говорить ся про стілько прозаїчних річий — про безробітє, про страйки, про шпиталі для робітників, про дітей фабричної челяди і т. и. У її віршах годі шукати епічної обективности як у тих, що описують побут, годі шукати байдужного фотографованя народніх типів. Чи малюючи потрясаючий драматизм пожежі в копальнях, чи оповідаючи про більше буденну, але не менше важку подію, як за невивплату хатнього чиншу викидають цілу сім'ю в дощ і слоту, чи ведучи нас у затроєну атмосферу фабрики повної гомону і стуку, чи до постелі одиноко вмираючого старого робітника — всюди вона дає нам почути крик власного наболілого серця, всюди лишаєть ся справжнім ліричним поетом, для якого головну ролю грають не гарні або характерні комбінації ліній і тонів, але болючі або приємні людські почутя, бо вона однаково щиро вмів спочувати як з терпіннями, так і з радостям дорогих їй людей. Вона розуміє ліпше величню поезию праці і радо хвалить ся своїми міцними руками і здоровою, на сонці

обгорілою краскою лица супроти тих, що бліді, безсильні і нещасливі від лїнивого життя. Але лишаючи ся вірною дійсности, вона не прибільшує іділлічної сторони життя робітників, і понурі малюнки стрічають ся у неї далеко частійше, ніж веселі.

Під пером французьких натуралістів нещасні пролетарії затрачують часто майже цілком людське лице. Гнет нужди і тупої фізичної праці придавлює, на їх думку, всі духові чутя, а розвиває натомість звірячі інстинкти. П'янство, розпуста, дивоглядний егоїзм та жорстокість — отсе звичайні краски, якими малюють ся „чернь“ (la populace) в романах Бальзака, Золя та їх наслідників. Ада Негрі знає се також добре, що соціяльна нерівність родить у народі глибокі рани. На тлі ненастанних клопотів і дрібних нещасть виростає велике зопсуге, розвиваєть ся духове упослідженє. Але її широкий зір, повний любови, не спиняєть ся на тих рисах, що кидають ся сильнійше від иньших у очи, вона піднімаєть ся вище понад причини та наслідки і не обвинувачує людей там, де винувата вся суспільність. Словом, терпіня всьої робучої верстви як цілости панують на стільки над незапереченими властивостями одиниць, що молода письменничка не лише спочуває тим без вини винуватим, але й віддає дань горячого подиву для величі маленьких людей. „Їх сотні, їх тисячі, їх міліони, їх незлічима сила“ — каже вона. Їй бачить ся, що вони назирають на неї суцільною юрбою. „Хвиля сірих постатей з похмурими лицами. Чую уриваний їх віддих, їх довгий плач, що продираєть ся крізь пітьму, їх проклятя та стогони: „Ми прийшли із хат без огню, ми встали з постелей, де нема спокою, де втомлене тіло мало по малу корчить ся і стигне. Ми прийшли із заулків, нор та дїр, від нас стелить ся по землі тїнь боротьби та жаху. Ми шукали ідеалу сьвітла і він минув нас, ми шукали любови, що надієть ся та вірить, і вона минула нас. Ми шукали праці, що відроджує та укріплює, і вона відіпхнула нас. Відки-ж нам ждати надії? Відки ми возьмемо сили?... О, горе!... Ми — побіджені... Над нами і довкола нас у яснім сьвітлі промінного сонця лунає та гомонить широкий гимн в честь радощів любови і праці... Тисячі закоханих уст шукають стрічі, тисячі відважних животин працюють коло розпаленого горна. А ми непридатні! — Хто кинув нас на землю — мачуху? Хто вирвав стогони з нашого серця? Хто придавив і звязав нас? Чия ненависть гнете нас?

Чия тайна рука відіпхнула нас? Чому то сліпа судьба впевняє нас: „все дарма“?... О горе! Ми побіджені“.

В другій вірші Ада Неґрі так величає тих пасербів землі: „Я шаную сильних, відзначених божим пальцем, що стремлять до самих сьвітлих вершин, що натхнені своїм ґенієм накидають з висоти сьвяті закони слухняному сьвітови. Я люблю бунтівників (ribelli), що їх серце мучить туга невдоволення, що привязані надземними вузлами любови до заплаканих і тремтячих, до проклятих, спасених Христом і проданих братами, що сьпівають гимн будучини, що на гаку або під топором стрічають з усьмішкою мученицьку смерть... Але кровю свого серця я плачу над незнаними героями (i grandi de la tenebra): отсе ті голольні, зневажені і великі, котрим ворожа природа не давала віддиху, котрих не щадила, а вони все таки не перенялись ненавистю; вони бачили, як доспіває для иньших колосє, і не вкрали; вони ковтали жовч і сльози, їх підло була в саме лице сліпа і всесильна неправда, а про те вони не вбивали; вони перетерпіли мороз і бурю, жили в нужді і забутю, без сонця, без хліба, без одежі, і не зневірилися в Бога; вони мали лише нужденну, гнилу соломку, аби спати, і шпиталь, аби вмерти, і вмерли не перестаючи любити“. В тім осередку горя і роспуки годі вимагати від поета безжурних пісень радості. На закид, що „вона більше не сьмієть ся, що її злобні вірші все комусь дорікають“, Ада Неґрі покликаєть ся на важкі картини нещастя, якими вона окружена; тому то „радість і краса тікають від мене — говорить вона — тікає проміне святаючого дня, тікає безжурний запал любови і захват поцілуя... Мені лишаєть ся одна турбота. Але се та турбота, що не уступає і не клонить голови, се та турбота, що не покидаючи боротьби піднімає ся до Бога, се те божеське мужество, що підтримувало Прометея закованого над лісистою кручою“.

Чи таке споріднене з інтересами понижених і погорджених, такий настрій боротьби в імя соціальних ідей не робить молоду письменничку односторонньою, не закриває їй очей на весь довколїшний сьвіт? Критика, що любить прикладати до імен авторів популярні етикетки, аби ощадити собі праці над сумлінним просліджуванєм усеї авторської фізіономії, окричала Аду Неґрі з самого початку „поеткою робітницької верстви“. Се гасло переходило з одного журналу в другий, з одного краю до другого, з додатками похвали або догани залежно від соціальних симпатій

кричика. Із творів Ади Негрі, розуміється, не важко було підібрати відповідне число прикладів для освітлення сеї коротенької характеристики. Однак діло в тім, що така характеристика, дуже підклібна сама собою, не може вичерпати її письменницької діяльності. Ніяке людське життя не укладається цілком в рамки партії, а лірика, що була би лише підчинена наперед означеній цілі, не заслуговувала би на ім'я поезії. Кожда поява зовнішнього або внутрішнього життя, що заставляє артиста творити, мусить одержати артистичну форму — чи то в словах, чи в звуках, красках, чи в мармурі. Від індивідуальності автора залежить лише, які сторони життя, які психологічні моменти втираються йому в руку пера або пензель, але ані один справжній артист не в силі прикроювати свого вітхення до програми. Що лишило би ся із Шевченка, як би він поставив собі метою не писати нічого більше крім козацьких дум, або з Гайне, якби його поезія заступала лише ліберальні погляди „молодої Німеччини“? Ада Негрі, коли не по кількості, то по якості свого таланту така сама сучасна артистка і тому цілком свobodно йде всюди, куди кличе її Муза. Соціальні мотиви, суб'єктивні настрої, бажання особистого щастя і любови, картини рідної природи, враження великих творів штуки, важка судьба людей, що не належать цілком до робітницької класи — все те служить їй вдячними темами для багатих звуками і красками вірш. Ми познайомилися вже з деякими мотивами її особистої лірики, що далеко не все стоять в безпосереднім зв'язку з робітницьким питанням. Бетовен не підходив рішучо під назву „співака робітницької класи“, а про те як же близька і зрозуміла глибока поезія його трагічної музики тій бідній сільській учительці, доньці простих робітників! „Коли він творив сю величню гармонію — каже вона до одної своєї приятельки, що грала сонату Бетовена — ані ти ані я не жили ще на світі: але те, що сотворив артист, всисає в себе весь світ і робить своїм тілом і кровю. Чуєш? — краше ніж усякі слова отся музика говорить те, що відчуваєш ти, що відчуваю я“.

І що, бачить ся, спільного між Адою Негрі, гордою пролетаріатством свого походження і своєї душі, та патриційкою Марією Башкірцевою? Горді та чудні признання сеї української дівчини, що була дуже нещаслива не вважаючи на своє багатство, красу, талант і обожане всіх, що окружали її, збили з пантелику престолівних ліберальних критиків, що в її нерівномірности не

могли доглянути нічого иньшого як лише панське чванство і сьмиліві претензії. А чутливе серце молодой Італіянки, так само талановитої та пристрасної, відгало в тій незвичайній сповіді драму чесної та діяльної душі, запертої в тісній клітці суспільних конвенансів. Коли би вона пережила довше як двацять три роки, то може вирвалась би із тої клітки та найшла би гідну пристанову для своїх, в усякім разі незвичайних сил. Але передчасна смерть не дозволила їй вигладити браки свого виховання і характеру, а її доля подразнює уяву як нескінчений роман великого письменника.

„З широкого полотна — каже Ада Негрі вдивляючи ся в портрет М. Башкірцевої — переслідує мене твій гіпнотизуючий, упертий погляд і приковує мене до себе як безодня. Сціплені уста говорять: „Я думаю і паную над своєю волею“. Непохитне чоло говорить: „Мені належать ся лаври і сонце“. Ти живеш. Вправді ти вмерла, ясноволоса Славянко — ти, що принесла нам скарби таланту із ледів Полтави (вибачте поетці сю маленьку географічну ліценцію!), ти, що розцвіла як рожа серед мовчання сумовитих снігів і мала ненаситну жадоу слави. Твоя доля була боротьбою ієнїя з невідомим; твоя доля була фантазія, що рветь ся, щоб доторкнути ся всього і в тім пориві ламає всі окуви; твоя доля була мелюдия, в якій лунають благання і пориви, що вимовляє як слова, вибухає докорами і дрожить трепотом на розхитаних струнах; твоя доля — творити з кольорових плям на полотні радість і горе, тіло і душу і сонце. Який тріумф життя і відваги, яка в тобі велич, яка будучність, яке одушевлення надії!... Вродлива патриційко!... Що лишило ся тепер із тебе, войовнича дочко штуки? Окована зелізом труна під чорною землею... Я подивляю тебе на полотні, яснокоса Славянко. Мене приковує твій фосфоричний погляд; якась частинка тебе проникає в моє серце... І я чую ся тобою, чую уриваний віддих горячкового стремління до невідомого, що висушило твої груди. Почуваю вроджену здібність творчости, почуваю як в мізку бєть ся і затушанує голову різка ідея“...

Та спочуваючи нематерияльним терпінням випещеної панянки Ада Негрі про те не робить ся зрадницею інтересів голодних і фізично пригноблених. Отсі нематерияльні терпіння, погоня думки за свободою, пориви волі до плодючої діяльности не менше реальні, як злидні бездольних, і з історичного погляду аристократизм духа, що далеко не все йде в парі з аристократизмом похо-

дження, може відіграти не менше важну роль, як демократичний елемент. Сказати-б радше, се два елементи конче потрібні в усякій поступовій руху: ідеологія духових проводирів і безпосередня сила мас спрагнених ліпшої будущини. Ада Негрі відчуває себе однакою представительною обох сторін. Належачи цілим своїм еством до робітницької класи, підносить вона якістю свого інтелекта до тих вершин, які доступні лише вибраним. Ми не знаємо, на жаль, о скільки її пісні присвоїли собі ті, що доставили більшу частину їх змісту. Дуже правдоподібно, що вона поділяє долю майже всіх народніх поетів, котрих твори писані про народ, лишають ся йому чужі і дістають ся там, де не можуть зробити повного свого впливу. Годі однак сумнівати ся, що всюди, де лише цінить ся артистичне слово, вірші Ади Негрі зробили свій вплив. Без огляду на короткий час її письменської діяльності і на невеликий її обсяг (досі появили ся лише дві збірки „Tempeste“ (бурі) і „Fatalita“), її твори вважають ся вже помітним вкладом у європейську літературу. Від Парижа до Петербурга їх читали як звістку про виратування поезії із безплідности, в якій вона перебувала досі, від власних сітій, в яких заплутувала ся все більше і більше. По довгих і довгих роках пошукування „нової краси“, якої так спрагнений зіпсований смак людей кінця ХІХ віку, Ада Негрі з новою силою доказала стару правду, що найвищий ступінь краси можна досягнути лише тоді, коли вона буде формою живої думки.

Нарешті лишаєть ся ще згадати про зміну особистої долі письменниці: перед двома роками вона вийшла заміж за багатого фабриканта, горячого прихильника її таланту. Задля сего деякі критики вважали відповідним висловити сумні пророкування що до дальшого її літературного розвитку. Нагадували її вірші, в яких вона гордо відкидає старання молодого чоловіка, що не міг виказати ся свідомством нужди: „Чи працював ти? — питала вона його: — чи звісна тобі ніколи не ослабна тривога, боротьба і пориви до ідей? Чим ти заплатив за свою силу, і кров, і душу, і розум, і віддих? Переживав ти відважно безсонні ночі на суворій праці? Якій вірі або якому прапорови пожертвував ти свою цвітучу і чудову молодість?“ І коли він мовчав на ці питання, вона відсилає його назад до безжурного безділя згаяного в сні часу. „О, коли би ти був знеможений і розбитий, але з добутими працею гордощами на лиці і з іскрою в грудях; коли би ти мав

утомлену робітницьку руку, але жар блискавки в очах: коли би ти був плебей, але підносив свою непокірливу голову понад тих людей, котрих гнете і нищить низьке та соромітне лїнивство; коли би твій великий, добрий мізок жерла горячка думки — так, я любила би тебе! "... Тепер показало ся, мовляв, що вона зменьшила свої вимоги, а крім того догадують ся, що материяльна забезпека прохолодить жар її демократичної Музи. По нашій думці поперед усього подружній вибір суспільного чи літературного діяча, як і простого чоловіка, не надасть ся цілком до публичного осуду; по друге, що торкаєть ся пророкування про зміну напрямку Ади Негрі, то воно в усякім разі передчасне. Справа економічних умовин не така проста, аби можна було ждати переміни цілого душевного ладу чоловіка ізза того, що він став з бідного забезпеченим. Сї обставини, коли вони і відіграли ролю у витвореню особи і таланту Ади Негрі, мусїли ділати цілий ряд поколінь. До плебейської крові прилучили ся обставини дитячих і молодечих лїт, що грають найбільшу ролю у визначеню індивідуальної влачі чоловіка. Годї подумати, що все те можна вбити одним замахом. Крім того талант, коли він справді є, не гине так легко, не допускає крутих поворотів, але йде шляхом внутрішнього законного розвою. Підождемо. Те, що вже зробила Ада Негрі, заслугує, аби читач слїдив з повною увагою кожний дальший крок її діяльности *).

Евгеній Деген.

*) Недавно Ада Негрі видала новий, третій том своїх поезій »Maternita«. Значить, про приспанє її творчости новоздобутим богатством поки що нема мови. *Ред.*